

MORAVSKÉ ZÁLOŽNY OD VYDÁNÍ DRUŽSTEVNÍHO ZÁKONA V ROCE 1873 DO ROKU 1880

JAN JANÁK

V roce 1873 nastala zásadní změna v právním postavení záložen. O jejich právní úpravu usilovala již od poloviny 60. let česká národní strana a znalec obchodního práva prof. dr. Antonín Randa uveřejnil roku 1866 v příloze Posla z Prahy návrh zákona, kterým by český zemský sněm právní poměry záložen upravil. Zemský sněm s centralistickou většinou však tuto první koncepci družstevního zákona neprojednal a usnesl se na předání osnovy říšské radě. Ta projednala osnovu roku 1869 v rámci zákona o akciových společnostech a znovu samostatně roku 1872 jako vládní návrh, který byl uzákoněn družstevním zákonem roku 1873.¹ Zákon z 8. dubna 1873 o společnostech výdělkových a hospodářských byl potom vyhlášen pod číslem 70/1873 ř. z. a jeho platnost začala 1. červencem 1873.

Jednání o družstevním zákoně na říšské radě nebylo na Moravě komentováno, neboť čeští politici a hospodářští pracovníci nechtěli upozorňovat na to, jak družstevní zákon vítají, poněvadž může zachránit záložny před úředním rozpouštěním. Začaly přípravy pro využití výhod nového zákona, které spočívaly v tom, že hospodářská společenstva, která mohla být zřizována buď s ručením omezeným nebo s ručením neobmezeným, nepodléhala schválení politických úřadů, nýbrž se zapisovala do společenstevních rejstříků vedených u sborových soudů první stolice.

První akce za zřizování společenstev vycházela na Moravě z okruhu kolem olomouckého Našince v čele s Josefem Černochem a druhá z Ústřední záložny rolnické v Olomouci a hlasatelem byl časopis Pozor, nově vydávaný J. R. Demlem. Dne 4. června 1873 měl přednášku o společenstvech výdělkových a hospodářských na schůzi politického spolku v Brně advokát dr. Wolfgang Kusý. Jeho přednáška vyšla 14. června v Našinci a zdůrazňovalo se zde, že ke zřízení společenstva nebude nutné

¹ Srov. Wenzl, F.: *Dějiny záložen a ostatního družstevního podnikání na Moravě do roku 1885*, Praha 1937, s. 19 n. K období do roku 1873 též Janák, J.: *Počátky moravských záložen a uvěřování průmyslu do roku 1873*, SPFFBU, C 34, 1987, str. 71—81. Tam je uvedena i základní literatura.

svolení politického úřadu, takže se nebudou muset měnit stanovy podle všelijakých přání a pokynů. Dne 9. července přednášel v Olomouci „o novém zákoně pro záložny a výdělková společenstva vůbec aj.“ dr. Josef Fanderlík a tuto přednášku přinesl Našinec 11. července. Rovněž Fanderlík zdůrazňoval jako výhodu, že záložny budou vznikat bez povolení politických úřadů a nemohou být tak snadno rozpuštěny, dokud nepředcházelo trestní řízení, kterým by se dokázalo, že se společnost dopustila trestného skutku. Když však záložna nepřemění svoje stanovy podle nového zákona, zůstane i nadále podrobena spoldčovacímu zákonu z roku 1852 a může být každou chvíli rozpuštěna. Ustanovení nového zákona rozebrala i Šimáčkova kniha vydaná hned v roce 1873.²

Ustanovení zákona byla komentována i v anonymních člancích uveřejňovaných v Pozoru v srpnu a září 1873. O zákoně bylo jednáno i 2. září 1873 na sjezdu moravských záložen v Kroměříži, kde se referent dr. Vilibald Mildschuh vyslovil pro obmezené ručení a pro jednoduchou správu se širším představenstvem. Josef Černocho byl pro to, aby v této otázce byla ponechána volnost podle místních poměrů. Závěr vyzněl v tom smyslu, že záložny mají být přeměněny podle nového zákona a byl zvolen komitét ve složení Mildschuh, dr. Suchomel a Josef Šperlín k vypracování vzorových stanov. Rovněž Fanderlík doporučoval volit obmezené ručení, někdy ale bylo podle něho prospěšné neobmezené, solidární ručení, u rolnických záložen však bylo podle jeho názoru v rozporu s Demlem obmezené ručení nevyhnutelné. Otázka ručení byla na Moravě prakticky vyřešena tak, že rolnické záložny pod vlivem Demlovým se rozhodly na valné hromadě v Hospodářské jednotě v Prostějově pro ručení neobmezené a občanské záložny připouštěly pod vlivem Černocho obojí možnost. Černocho dal akci záložen plně k dispozici Našince, kdežto oficiální orgán moravské národní strany Moravská orlice se dala k dispozici teprve později.³

První pokusy o zápis do společenstevního rejstříku se nezdařily. Byly vráceny stanovy záložny v Malenovicích vypracované dr. Ganzwohlem i záložny v Lošticích. První záložnou zapsanou do společenstevního rejstříku se tak stala Vzájemná záložna v Třešti v obvodu krajského soudu v Jihlavě, jejíž zápis byl proveden zásluhou dr. Konarovského už 1. srpna 1873. Nejstarší záložnou zapsanou v rejstříku u zemského soudu v Brně byla Občanská záložna ve Vanovicích, a to 23. prosince 1873. V rejstříku krajského soudu v Olomouci byla zapsána nejdříve 20. října 1873 Občanská záložna v Olomouci.⁴ Postupem poměrně krátké doby byly pak téměř všechny záložny změněny ve společenstva podle družstevního zákona, rozdíl mezi nimi spočíval pouze v principu ručení. Koncem roku 1884 bylo podle nového zákona na Moravě 230 českých záložen a na podkladě spoldčovacího zákona z roku 1852 zůstalo pouze sedm záložen.⁵

² Srov. Šimáček, F.: *Zákon o svépomocných spolcích, zejména o záložnách, úvěrních, potravních, zásobních, výrobních spolcích, o společenstvech stavebních atd.*, Praha 1873.

³ Srov. Wenzl, F.: l. c., s. 177 n., 305 n.

⁴ Srov. Wenzl, F.: l. c., s. 283 n.

⁵ Srov. Wenzl, F.: l. c., s. 392 n.

Podívejme se nyní na některé nejdůležitější moravské záložny, při čemž většina srovnatelných dat bude uváděna k roku 1880.

Kapitálově nejsilnější z nich byla Ústřední záložna rolnická v Olomouci se jměním 1 068 016 zl. V roce 1880 půjčila záložna 634 071 zl., z toho bylo během roku vráceno 550 753 zl. a ke konci roku zbývalo vrátit 99 776 zl. K 1. lednu 1876 měla tato záložna 337 členů, k 31. prosinci se jejich počet zvýšil na 445 s 2497 upsanými podíly po 20 zl. a v roce 1877 vzrostl počet členů na 530 a upsaných podílů měla tato záložna, která byla podobně jako ostatní rolnické záložny zapsaným společenstvem s ručením neobmezeným, celkem 3123.⁶ Příjem a vydání za rok 1876 činily 931 874 zl. 74 kr. a zisk 5205 zl. 73 kr. (za rok 1877 činil zisk 7290 zl.). Ředitelem záložny byl JUDr. František Svozil a pokladníkem J. R. Demel.⁷

V Olomouci působila ještě Občanská záložna, která byla roku 1880 co do kapitálové síly mezi moravskými záložnami na sedmém místě. Ke konci roku 1876 měla 394 členů s 1001 upsaným podílem a v témže roce bylo dosaženo příjmů a vydání 366 269 zl. 29 kr. a zisku 904 zl. 93 kr.⁸ Její jmění dělalo roku 1880 631 283 zl. a v tomto roce bylo půjčeno 656 802 zl., vráceno bylo 496 516 zl. a zbývalo vrátit 631 660 zl.

Druhou kapitálově nejsilnější českou záložnou na Moravě byla Rolnická záložna v Uherském Hradišti se jměním 1 026 271 zl. Její půjčky činily roku 1880 997 485 zl., z toho bylo vráceno 949 502 zl. a zbývalo vrátit 698 037 zl.

Počátky této záložny spadají do roku 1865. Dne 12. ledna 1865 se obrátili na místodržitelství advokát dr. František Alois Šrom, Matěj Slunéčko, Antonín Galusek a notář Josef Ganzwohl a předložili stanovy po příkladu již existujících záložen v Přerově, Kroměříží, ve Vyškově aj. V žádosti se psalo, že „pro Uherské Hradiště je záložní pokladna potřebou nutnou a nevyhnutelnou, jelikož právě zde řemeslnictvo a obchodnictvo za poslední doby a všech nehod s ní spojených patrně vážne a spěšné pomoci vyžaduje, nemá-li přijít na zmar. Kdo poměry města Uherského Hradiště a jeho obyvatelstva jen poněkud zná a při tom na nouzi peněžitou, pak přetěžké podmínky, za jakých peněžitě půjčky obdržeti lze ohled béře, tenť jistě s potěšením na zařízení takového záložny patří (...). Velkoobchodníci a fabrikanti mají své banky a kreditní ústavy, selský lid jest jmenovitě nyní kontribučenskými fondy podporován, jen malý řemeslník a obchodník jest poukázán na svou vlastní sílu a na svůj úvěr“. Stanovy potvrdilo místodržitelství již 25. ledna 1865⁹ a ačkoliv tato záložna byla původně zamýšlena jako občanská, přeměnila se postupem času na rolnickou záložnu a po vydání družstevního zákona na zapsané společenstvo s neobmezeným ručením. Počet členů se od roku 1871 neustále zvyšoval¹⁰ a koncem roku 1875, kdy stál v jejím čele dr. F. A.

⁶ Srov. Státní oblastní archív Brno, B 14-místodržitelství starší, fasc. 137, sign. 2/7, 6799/1422/1878, VII. účetní zpráva Ústřední záložny rolnické v Olomouci, zaps. spol. s n. r. Správní rok 1877, Olomouc 1878.

⁷ Srov. SOA Brno, B 14-míst. st., fasc. 136, sign. 2/7, 14 399/2311/1877, Účetní zpráva Ústřední záložny rolnické v Olomouci, z. s. s n. r., za rok 1876, Olomouc b. 1.

⁸ Srov. SOA Brno, B 14-míst. st., fasc. 136, sign. 2/7, 14 399/2311/1877.

⁹ Srov. SOA Brno, B 14-míst. st., fasc. 139, sign. 2/7, 564/118/1880.

¹⁰ Roku 1871 jich bylo 129, roku 1872 již 317, roku 1873 543, roku 1874 672 a roku 1875 646.

Šrom, měla 646 členů se 675 podíly. Její členové se nacházeli v 76 obcích berních okresů Uherské Hradiště, Uherský Ostroh, Kyjov, Strážnice, Uherský Brod a Napajedla a okruh působnosti stejně jako počet členů se — jak uvidíme — ještě více rozrostl. Stav vkladů stoupl od roku 1871, kdy jich bylo pouze 9681 zl. 12 kr., na 49 404 zl. 92 kr. v roce 1872, na 105 999 zl. 30 kr. roku 1873, na 117 120 zl. 24 kr. roku 1874 a na 160 089 zl. 45 kr. roku 1875. Ve stejné době vzrůstaly i zápůjčky z 9580 zl. roku 1871 na 158 328 zl. 7 kr. roku 1875.¹¹

Je zřejmé, že hospodářská krize se záložny příliš nedotkla a výborné výsledky vykazala záložna i za rok 1877, „ačkoliv krize vniká víc a víc do obchodních kruhů i mezi rolnictvo — přestože na východě vypukla válka dlouhotrvající, jejíž účinky i zde pocítuje hospodářství národní“. Zpráva za rok 1877 dále říká, že „důvěra v záložnu byla tak velká, že v jarních, podzimních měsících i v zimě mívali jsme hojný přebytek peněz — ačkoliv spotřeba jich byla nemalá. Jak ve třídě dělnictva, tak i rolnictva, tak i měšťanstva i u úředníků, podobně též u osob stavu šlechtického nalézáme příznivců hojných“. Celkový obrat dosáhl výše 1 726 498 zl. 55 kr. proti 1 208 438 zl. 13 kr. v roce 1876 a stav půjček činil 406 458 zl. 84 kr. Byl zaznamenán čistý zisk 6436 zl. 7 kr. Počet členů vzrostl ke konci roku na 949 s 979 členskými podíly a tito členové se již nacházeli v 98 obcích patnácti berních okresů a ve čtyřech zemích. Z tohoto počtu bylo nejvíce osob označených jako rolníci — těch se mezi členstvem nacházelo 479 — a jako domkáři; domkářů zde bylo 259. Mezi členstvem bylo dále 88 řemeslníků,¹² 58 obchodníků, 26 hostinských, 17 záloženských a živnostenských spolků, sedm soukromníků, 16 úředníků, 14 duchovních, 13 učitelů, čtyři advokáti a notáři, čtyři šlechtici, dva čtenářské spolky a pět obcí. Ze členů bylo 120 žen. Největší počet členů se nacházel v Kunovicích (83), ve Starém Městě (63), v Boršicích (59), Huštěnovicích (42), Traplicích (40), teprve potom následovalo vlastní Uherské Hradiště s 37 členy a na dalších místech byly Babice a Tupesy (v každé obci bylo 31 členů), Bílovice (30 členů), Jalubí (28 členů), Místřice (27 členů), Kněžpole (24 členů), Zlechov (23 členů), Nedakonice (22 členů), Buchlovice (20 členů) a další obce s méně než dvaceti členy.¹³

U hradišfské záložny jsme informováni i o rapidním vzestupu půjček. V roce 1871 při stavu vkladů 9681 zl. 12 kr. bylo realizováno půjček za 9580 zl., v roce 1872 to bylo již 48 075 zl. 83 kr., v roce 1873 nastal pokles na 10 577 zl., již roku 1874 však následoval vzestup na 118 688 zl. 66 kr. a roku 1875 na 158 328 zl. 7 kr. V roce 1877 — jak bylo již zmíněno — přesáhly půjčky částku čtyři sta tisíc zlatých.¹⁴

¹¹ Srov. SOA Brno, B 14-míst. st., fasc. 134, sign. 2/7, 12 550/1725/1876, Zpráva o jednání valné hromady Rolnické záložny v Uherském Hradišti, z. s. s n. r., obdývané dne 29. března 1876.

¹² V tom bylo po 17 mlynářích a obuvníků, po 12 tesařích a kolářích, 11 kovářů, osm pekařů, sedm hrncířů, šest kožešníků, po třech krejčích, kloboučnicích a sedlářích a po jednom pokrývači a knihaři.

¹³ Srov. SOA Brno, B 14-míst. st., fasc. 137, sign. 2/7, 5533/1115/1876, Zpráva o činnosti a výtah z účtů Rolnické záložny v Uherském Hradišti, zaps. společ. s n. r. za rok 1877, Uherské Hradiště 1878.

¹⁴ Srov. SOA Brno, B 14-míst. st., fasc. 134, sign. 2/7, 12 550/1725/1876 a fasc. 137, sign. 2/7, 5533/1115/1876.

Třetí kapitálově nejsilnější českou záložnou na Moravě byla roku 1880 Rolnická záložna v Litovli se jméním 989 063 zl. Teprve na čtvrtém místě byla občanská záložna, a to Úvěrní spolek záložna v Kroměříži, která byla zároveň kapitálově nejsilnější českou občanskou záložnou na Moravě, když první tři místa zaujímaly rolnické záložny. Kroměřížská záložna měla roku 1880 jmění 729 545 zl. a šlo o novou instituci vzniknuvší poté, když záložna v Kroměříži byla v roce 1873 postižena perzekucí a byla úředně rozpuštěna.

Páté místo zaujímala Občanská záložna v Hranicích, která byla po úředním zrušení kroměřížské a prostějovské záložny roku 1873 největší českou záložnou na Moravě. Její kapitál činil roku 1870 359 751 zl., roku 1872 439 980 zl. a koncem roku 1874 494 000 zl. při rezervním fondu 14 000 zl.⁴⁵ V roce 1880 měla tato záložna jmění 702 429 zl.

Mezi deseti kapitálově nejsilnějšími českými záložnami na Moravě k roku 1880 vidíme dále Občanskou záložnu v Tovačově v berním okrese Kojetín se jméním 690 538 zl., Úvěrní spolek záložnu v Přerově se jméním 556 578 zl., Rolnickou záložnu v Příkazech v berním okrese Olomouc-venkov se jméním 551 168 zl. a Občanskou záložnu ve Valašském Meziříčí se jméním 496 100 zl.

Celkem to bylo šest občanských záložen a čtyři rolnické záložny, všechny tyto záložny však byly z oblasti střední nebo severní Moravy, tj. z obvodu Obchodní a živnostenské komory v Olomouci. Z jižní Moravy a zejména z Brněnska nebyla mezi deseti kapitálově nejsilnějšími záložnami ani jediná.

Nyní se zastavíme u německých, popř. utrakvistických záložen.

Jako první úvěrní pokladna pro malé živnostníky vznikl v roce 1863 v Brně Brünner Creditverein. Iniciativa vzešla z brněnského Gewerbeverein, který sdružoval největší německé podnikatele hlásící se v naprosté většině k německé liberální straně. Tato záložna se však od vlivu německých liberálů emancipovala a jejími členy se stali i podnikatelé české národnosti. V roce 1871 byla změněna její firma na Brünner Gewerbebank a v roce 1872 měla tato banka, která se stala po vydání družstevního zákona zapsaným společenstvem s ručením obmezeným, aktiva ve výši 1 411 440 zl. Když se koncem 70. let dostala tato záložna do platebních nesází, převzala její likvidaci Živnostenská banka v Praze a vytvořila z ní v roce 1880 svou brněnskou pobočku. Vývoji této záložny bude však věnována samostatná pozornost.

K německým liberálům měla blízko Erste Spar- und Vorschubkassa für Gewerbe und Handel v Brně, která vznikla roku 1873 a po vydání družstevního zákona se přeměnila v zapsané společenstvo s neobmezeným ručením. Koncem roku 1874 čítala 197 členů, v roce 1877 již 315 členů a roku 1878 318 členů s 1633 podíly s kapitálem 40 825 zl. Čistý zisk činil roku 1874 1056 zl. 24 kr., roku 1876 1632 zl. 71 kr. a roku 1877 454 zl. 35 kr. Prezidentem záložny byl zpočátku Samuel Steinbrecher, poté dr. Rudolf Blitzfeld a viceprezidenty postupně dr. Hugo Russe, Johann

⁴⁵ Srov. Wenzl, F.: l. c.

Reibhorn a H. Brzesowsky. Členy záložny byli němečtí živnostníci, větší podnikatele mezi nimi nenalzáme.¹⁶

Na rozdíl od Brna, kde vedle české a německé záložny existovala i záložna utrakvistická, vznikly v Olomouci jen národnostně oddělené záložny. Víme již o české Ústřední záložně rolnické a o Občanské záložně a zájmy německých živnostníků a podnikatelů zde představoval Vorschuß-Verein für Handel und Gewerbe. Ten měl v roce 1873, kdy vznikla v Olomouci první samostatná německá obchodní banka inspirovaná z řad této záložny, celkem 271 členů s 1120 podíly, což představovalo 56 000 zl.¹⁷ Po vydání družstevního zákona byla tato záložna přeměněna na zapsané společenstvo s omezeným ručením a mezi jejími činovníky byli vedoucí představitelé německé liberální buržoazie ve městě v čele s Josefem von Engelem.¹⁸ Členy této záložny byli i někteří olomoučtí továrníci a velkoobchodníci, jako zejména I. C. Machanek, Max Machanek, F. J. Primavesi a Moriz Primavesi a Raimund Nietsche, ale i některé české záložny a české průmyslové podniky.¹⁹ 225 členům spolku byl poskytnut úvěr v celkové výši 477 450 zl., a to od tisíce do deseti tisíc zlatých.²⁰ Zisk činil v roce 1874 9407 zl. 66 kr., z toho plynulo 10 0/0, tj. 940 zl. 76 kr. do rezervního fondu, 15 0/0, tj. 1270 zl. 2 kr. do speciálního rezervního fondu a 4391 zl. 61 kr. bylo rozděleno mezi členy jako dividenda.²¹ K 31. prosinci 1876 měla záložna 308 členů s 1609 podíly po 50 zl., což bylo 80 450 zl. vlastního jmění, ke konci roku 1877 to bylo 311 členů s 1619 podíly, takže vlastní jmění se zvýšilo jen na 80 950 zl. Zisk za rok 1876 činil 10 527 zl. 85 kr. a vložený kapitál se úročil sedmi procenty, což představovalo 4950 zl. 82 kr. V roce 1877 bylo dosaženo zisku 7487 zl. 17 kr., z toho šlo opět 10 0/0 do rezervního fondu, 15 0/0 do speciálního rezervního fondu, 500 zl. bylo použito na remunerace úředníkům a 4827 zl. připadlo na úrok

¹⁶ Srov. SOA Brno, B 14-míst. st., fasc. 133, sign. 2/7, 9167/1247/1875, fasc. 135, sign. 2/7, 8859/1385/1877 a fasc. 137, sign. 2/7, 7001/1483/1878, tam i tištěné zprávy provalné hromady.

¹⁷ Během roku 1874 vzrostl spolek o 31 členů se 222 podíly, což činilo 11 000 zl., takže koncem roku 1874 měl 302 členy s 1342 podíly, což činilo 67 100 zl.

¹⁸ Náměstky byli M. Wödl a M. Orel, později Eduard Hamburger, a členy ředitelství dále Wilhelm Briess, G. Elias, Josef Groak, Eduard J. Kohn, Wilhelm Lauer, dr. Berthold Lewin, Josef Mandelblüh, E. Melnitzky a Ferdinand Mžik a dozorčí radu tvořil její předseda J. Englisch a dále C. M. Klob a Ludwig Rawitz. V čele výboru účastníků úvěru stál J. Englisch, zástupcem byl Josef Gerl a členy Carl Borrée, Johann Listner, V. E. Mayer, Carl Rieger, Josef Radda a Ed. Thausisg.

¹⁹ Byla to Občanská záložna v Olomouci, Občanská záložna ve Valašském Meziříčí, Rolnická záložna v Těšeticích, rolnický akciový cukrovar v Litovli a rolnická akciová sladovna v Kojetíně. Srov. XI. Jahres-Bericht a XII. Jahres-Bericht, Olmütz 1877 a 1878, uloženo v SOA Brno, B 14-míst. st., fasc. 135, sign. 2/7, 5720/824/1877, a fasc. 137, sign. 2/7, 4385/826/1878. Mezi funkcionáři se v těchto letech objevují i C. Aust, Raimund Nietsche, Heinrich Heller, Ad. Lachnik, A. C. Lederer, Em. Pater a Moriz Walter.

²⁰ 40 členů mělo úvěr po 1000 zl., šest po 1500 zl., jeden 1600 zl., 37 po 2000 zl., pět po 2500 zl., 13 po 3000 zl., dva po 3500 zl., šest po 4000 zl., dva po 4500 zl., 22 po 5000 zl., jeden 5500 zl., tři po 6000 zl., pět po 7000 zl., a šest po 10 000 zl.

²¹ Srov. SOA Brno, B 14-míst. st., fasc. 132, sign. 2/7, 3976/523/1875, Neunter Jahres-Bericht des Vorschuß-Vereines für Handel und Gewerbe in Olmütz, registrierte Genossenschaft mit beschränkter Haftung, für das Geschäftsjahr 1874, Olmütz 1875.

na kapitál. Zbytek 400 zl. 70 kr. byl připsán na speciální rezervní fond účastníků úvěru.²²

Rovněž severomoravský německý průmysl byl do značné míry úvěrován německými záložnami, které vznikly kromě Olomouce v Hranicích, Lipníku nad Bečvou, Uničově, Novém Jičíně, Rýmařově, Moravském Běrouně, Budišově nad Budišovkou, Fulneku i jinde.

Můžeme si to ukázat na příkladu Nového Jičína, kde existovala Neutitscheiner Vorschußbank, která se přeměnila v zapsané společenstvo s neobmezeným ručením. Záložna měla koncem roku 1874 137 členů se 480 podílů po padesáti zlatých, což činilo 24 000 zl. vlastního jmění. V roce 1880 měla celkového jmění 154 412 zl. V roce 1874 bylo dosaženo zisku 2213 zl. 17 kr.²³ Členy této záložny byli i místní velkopodnikatelé: ředitelem představenstva byl soukenický továrník Max Preisenhammer ml., předsedou dozorčí rady advokát dr. Hugo Fux a dalšími členy byli čtyři soukeničtí továrníci, tři kloboučníčtí továrníci, dva vlnářští továrníci, dva apretéři, po jednom výrobci bavlněného zboží a valchaři, sedm obchodníků vlnou, třicet výrobců vlněného zboží atd.²⁴

O stavu moravských záložen k roku 1880 nás informuje statistika vydaná moravskými obchodními a živnostenskými komorami.²⁵

Podle údajů této statistiky bylo na Moravě celkem 708 úvěrních a záloženských spolků, z toho se jich nacházelo v obvodu Obchodní a živnostenské komory v Brně 367 a v obvodu olomoucké komory 341. Všechny tyto spolky odvedly roku 1880 28 000 zl. výdělkové daně a 50 652 zl. daně z příjmu (důchodové daně). Na obvod brněnské komory připadalo z toho 13 739 zl. výdělkové daně a 16 167 zl. daně z příjmu a na obvod olomoucké komory 14 261 zl. výdělkové daně a 34 484 zl. daně z příjmu. Znamená to, že tyto spolky byly rozděleny téměř rovnoměrně v obou částech Moravy, jako výnosnější se nám však jeví spolky z oblasti střední a severní Moravy, tj. z olomouckého komorního obvodu, neboť tyto spolky, i když jich zde bylo méně než na jižní Moravě, dosahovaly lepších hospodářských výsledků a vyššího zdaněného čistého zisku. Lze jenom nesnadno odpovědně posoudit, zda to bylo zásluhou rolnických záložen v oblasti Hané, zdá se to však být nanejvýš pravděpodobné.

Z těchto 708 úvěrních a záloženských spolků tvořily však naprostou většinu různé tzv. krejcarové spolky, o jejichž činnosti nemáme až na řídké výjimky žádné zprávy, tyto spolky však v žádném případě nevládly větším jměním. Komorní statistiky nám tak podávají informace pouze o 261 záložnách, z toho bylo 210 českých a 51 německých.

²² Rezervní fond dosáhl roku 1877 výše 12 095 zl. 11 kr., speciální rezervní fond účastníků úvěru 1491 zl. 25 kr. a stav vkladů byl k 31. prosinci 1877 480 818 zl. 43 kr.

²³ Z toho připadlo 20 %, tj. 442 zl. 64 kr. na rezervní fond a na 6% dividendu členům 1476 zl. 66 kr.

²⁴ Srov. Dritter Jahres-Bericht der Neutitscheiner Vorschußbank, registrierter Genossenschaft mit unbeschränkter Haftung, für das Jahr 1874, Neutitschein b. I. (SOA Brno, B 14-míst. st., fasc. 132, sign. 2/7, 3908/508/1875).

²⁵ Srov. *Statistik der Industrie Mährens. Herausgegeben von dem gemeinsamen statistischen Bureau der Handels- und Gewerbekammern Brünn und Olmütz, I. Band, Brünn 1883, s. 662–735 (Statistik der Erwerbs- und Wirthschafts-Genossenschaften Mährens).*

Tyto údaje shromážděné obchodními a živnostenskými komorami se zdají být nejuplněnější a nejspolehlivější, ročenka Compass, vydávaná pravidelně od roku 1868, uvádí např. k roku 1880 pro celé Rakousko pouze 82 společenstev a záloženských spolků, které poslaly redakci zprávy o své činnosti, a z Moravy a ze Slezska je zde zmíněno pouze 23 záložen.²⁶

Přesný počet záložen lze však zjistit jen velmi nesnadno. Tak např. dne 24. října 1879 vyzvalo ministerstvo orby místodržitelství v Brně, aby mu poslalo po dvou exemplářích stanov a poslední účetní zprávy těch záložen a záloženských spolků, jejichž členy jsou výlučně nebo v podstatné míře rolníci. Místodržitelství konstatovalo, že takovýchto záložen je na Moravě 243, okresní hejtmanství sem však zařadila i mnoho občanských záložen z takových měst, jako byl např. Vyškov, Slavkov, Bučovice aj. i celou řadu vesnických občanských záložen.²⁷ Přitom např. o Občanské záložně v Ruprechtově na vyškovském berním okrese, která byla rovněž do tohoto seznamu zařazena, je nám známo, že v roce 1876 měla 158 členů a z toho bylo jen 15 rolníků a 29 majitelů domů s polnostmi, kdežto 94 členů mělo jen dům bez polností a mezi členy bylo dále třicet dělníků.²⁸

Budeme proto vycházet z údajů komorních statistik, podle kterých bylo k roku 1880 na Moravě 157 českých občanských záložen a 52 českých rolnických záložen.

Rolnické záložny byly převážně na střední Moravě. Nejvíce — deset — jich bylo v berním okrese Olomouc-venkov, v berním okrese Prostějov jich bylo sedm, v berních okresech Kroměříž-venkov a Plumlov po čtyřech, v berních okresech Bystřice pod Hostýnem, Holešov a Kojetín po třech, v berních okresech Konic, Lipník nad Bečvou a Přerov po dvou a jedna česká rolnická záložna se nacházela v berních okresech Olomouc-město, Valašské Klobouky, Uherský Ostroh, Zábřeh, Uherské Hradiště-město, Šilperk (Štítý), Litovel, Místek a Šternberk. Z obvodu brněnské komory máme zprávy jen o třech českých rolnických záložnách, a to v berních okresech Židlochovice, Kyjov a Slavkov.

Nejvíce českých občanských záložen bylo v berních okresech Kyjov a Vyškov — na každém z těchto okresů jich bylo sedm —, dále po šesti jich bylo v berních okresech Boskovice, Jevíčko a Kojetín, po pěti českých občanských záložnách bylo v berních okresech Tišnov, Místek a Napajedla, po čtyřech jich bylo v berních okresech Hranice, Holešov, Kroměříž-venkov, Zdounky, Kunštát, Jihlava-venkov, Velké Meziříčí a Třebíč. Rozmístění dalších záložen je zřejmé z přílohy.

Jedna německá rolnická záložna byla v berních okresech Moravská Třebová, Olomouc-venkov a Šternberk a v berním okrese Uničov byly dvě. Nejvíce německých občanských záložen bylo vykázano v berním okrese Mikulov, a to čtyři, v deseti berních okresech bylo po dvou německých občanských záložnách a v 19 berních okresech po jedné. Ve městě Jihlavě existovaly tři německé občanské záložny.

²⁶ Srov. *Compass. Finanzielles Jahrbuch für Österreich-Ungarn, 13. Jahrg.*, Wien 1880, s. 405 n.

²⁷ Srov. SOA Brno, B 14-míst. st., fasc. 140, sign. 2/7, 5593/1272/1880.

²⁸ Srov. SOA Brno, B 14-míst. st., fasc. 136, sign. 2/7, 16 277/2633/1877.

Počet záložen není ovšem rozhodující, protože některé z nich disponovaly pouze nepatrným jměním a jiné pak — zvláště ty, o kterých zde již byla řeč — se přibližovaly rozsahem své činnosti akciovým obchodním bankám.

Můžeme proto říci, že vcelku příznivé úvěrové podmínky pro české průmyslové a živnostenské závody i pro rozvoj zemědělství existovaly zejména v těch berních okresech, ve kterých vykazovaly záložny — ať už občanské nebo rolnické — několikasettisícové jmění.

V obvodu brněnské komory není takovýchto případů příliš mnoho. Zde byly kapitálově nejsilnější české záložny v berním okrese Telč, kde činilo jejich jmění 832 092 zl., v berním okrese Boskovice to bylo 674 508 zl., v berním okrese Kunštát 582 829 zl., Třebíč 570 520 zl., Moravské Budějovice 528 737 zl., Vyškov 467 247 zl., Nové Město na Moravě 415 291 zl., Hodonín 381 608 zl. a Tišnov 350 921 zl.

V obvodu olomoucké komory bylo takovýchto berních okresů mnohem více a jmění českých záložen zde bylo podstatně větší, v několika případech pak přesahovalo milión zlatých. Tak tomu bylo zejména v berním okrese Olomouc-venkov, kde jmění českých záložen dosahovalo výše 1 951 036 zl., kdežto v berním okrese Brno-venkov nebyla vykázána ani jedna záložna. V Olomouci-městě to bylo 1 699 299 zl., v berním okrese Prostějov 1 715 045 zl., Kojetín 1 414 641 zl., Litovel 1 279 493 zl., Hranice 1 091 298 zl., v Uherském Hradišti-městě 1 026 271 zl. a v deseti berních okresech činilo toto jmění od 350 000 zl. do jednoho miliónu zlatých. Byly to okresy Holešov (934 322 zl.), Přerov (898 159 zl.), Kroměříž-město (877 995 zl.), Valašské Meziříčí (761 648 zl.), Plumlov (694 302 zl.), Bystřice pod Hostýnem (472 293 zl.), Kroměříž-venkov (470 217 zl.), Uherský Brod (381 831 zl.), Šternberk (381 134 zl.) a Napajedla (380 431 zl.).

V brněnském komorním obvodu byly kapitálově velmi slabé české záložny v berních okresech Hustopeče, kde bylo vykázáno jmění pouze 9772 zl., Klobouky u Brna (21 051 zl.), Břeclav (27 853 zl.) a Slavkov (27 161 zl.). V olomouckém komorním obvodu bylo v berním okrese Moravská Ostrava vykázáno jmění českých záložen pouze 4422 zl., ve všech ostatních berních okresech se pohybovalo jejich jmění mezi 30 000 až 350 000 zl.

Žádné české záložny nebyly zjištěny v brněnském komorním obvodu v berních okresech Jemnice, Ždánice, Hrotovice, Náměšť nad Oslavou, Brno-venkov, Znojmo-venkov, Jaroslavice, Jihlava-město, Mikulov, Moravská Třebová, Svitavy a Vranov n. Dyjí a v olomouckém komorním obvodu v berních okresech Uherské Hradiště-venkov, Staré Město, Víznberk (Loučná nad Desnou), Fulnek, Rýmařov, Dvorce a Město Libavá, tj. až na řídké výjimky v oblastech s německým osídlením.

Německé záložny byly kapitálově slabé v berním okrese Strážnice se jměním 26 973 zl. a Třebíč se jměním pouhých 3455 zl. Ve všech ostatních berních okresech, ve kterých německé záložny existovaly, se pohybovalo jejich jmění zhruba od 50 000 zl. až do 1 173 538 zl., jako tomu bylo v berním okrese Uničov. Údaje jsou rovněž v příloze.

Důležitým ukazatelem jsou i výpůjčky poskytnuté záložnami v roce 1880. Nejdříve si zde uvedeme souhrnné výpůjčky podle jednotlivých berních okresů poskytnuté jak českými, tak i německými záložnami.

Extrémní byly případy berních okresů Hranice, kde tyto zápůjčky činily 3 455 908 zl., a Olomouc-město, kde to bylo 3 358 160 zl. V berním okrese Prostějov to bylo 2 669 397 zl. a v okresech Brno-město, Holešov, Uničov, Olomouc-venkov, Kojetín a Valašské Meziříčí se pohybovaly zápůjčky od jednoho do dvou miliónů zlatých. U okresů Uherské Hradiště-město a Přerov to bylo mezi 900 000 zl. až miliónem zlatých, u okresů Lipník nad Bečvou, Nový Jičín a Znojmo-město mezi 700 000 až 800 000 zl., u okresů Plumlov a Šternberk mezi 700 000 až 800 000 zl., u okresů Jihlava-venkov, Třebíč, Jevíčko, Kroměříž-venkov a Uherský Brod mezi 600 000 až 700 000 zl., u okresů Jihlava-město, Telč a Napajedla mezi 500 000 až 600 000 zl., u okresů Tišnov, Hodonín, Velké Meziříčí, Moravské Budějovice, Litovel, Rýmařov a Dvorce mezi 400 000 až 500 000 zl., u okresů Kroměříž-město, Příbor, Boskovice, Kunštát a Kyjov mezi 300 000 až 400 000 zl., u okresů Ivančice, Nové Město na Moravě, Mikulov, Svitavy, Bučovice, Vyškov, Bystřice pod Hostýnem, Konice, Šumperk, Město Libavá, Valašské Klobouky a Vsetín mezi 200 000 až 300 000 zl., u okresů Zidlochovice, Dačice, Strážnice, Žďár nad Sázavou, Zábřeh, Frenštát pod Radhoštěm, Místek, Fulnek a Uherský Ostroh mezi 100 000 až 200 000 zl., u okresů Blansko, Bystřice nad Pernštejnem, Vranov nad Dyjí, Mohelnice, Vizovice a Zdounky mezi 50 000 až 100 000 zl. a v okresech Klobouky u Brna, Moravský Krumlov, Moravská Třebová, Slavkov, Šilperk (Štíty) a Rožnov pod Radhoštěm od 10 000 do 50 000 zl. Ve zbývajících okresech byly realizovány půjčky do 10 000 zl.: v okrese Břeclav to bylo 9715 zl., Hustopeče 8611 zl. a nejméně — pouze 2445 zl. — to bylo v okrese Moravská Ostrava, neboť tamější němečtí podnikatelé měli přímé spojení s vídeňskými bankami.

Zápůjčky vyšší než 150 000 zl. byly v roce 1880 zaznamenány celkem u 80 moravských záložen, z toho bylo 53 záložen českých a 27 německých. Již zde je určitý nepoměr svědčící o kapitálové síle německých záložen.

Z německých záložen poskytla největší zápůjčky Olmützer Creditbank (2 067 287 zl.), dále Vorschufverein für Mährische Neustadt und Umgebung v Uničově (1 005 200 zl.), Spar- und Vorschuf-Verein v Hranicích (851 244 zl.) Erste Spar- und Vorschufkassa für Gewerbe und Handel v Brně (771 561 zl.), Credit- und Vorschufverein v Prostějově (624 828 zl.), Vorschuf-Bank v Novém Jičíně (664 245 zl.), Spar- und Vorschufverein für Znaim und Umgebung ve Znojmě (513 699 zl.), Leipniker Vorschuf-Cassa v Lipníku nad Bečvou (502 878 zl.) atd.

U českých záložen je extrémní případ Občanské záložny v Hranicích se zápůjčkami ve výši 1 798 185 zl. a na druhém místě poskytla největší zápůjčky Rolnická záložna v Uherském Hradišti, a to 997 485 zl. Na třetím místě to byla Spořitelna a záložna ve Valašském Meziříčí (848 840 zl.) a teprve poté následovala kapitálově nejsilnější česká Ústřední záložna rolnická v Olomouci se 634 071 zl. Na dalších místech byly První občanská záložna v Třebíči (484 177 zl.), Občanská záložna v Olomouci (656 802 zl.), Rolnická záložna v Těšeticích na okrese Olomouc-venkov (488 823 zl.), Úvěrní spolek záložna v Prostějově (483 257 zl.), Občanská záložna v Holešově (482 978 zl.), Občanská záložna v Kelči na hranickém berním okrese (447 081 zl.), Občanská záložna ve Valašském Meziříčí (442 967 zl.), Občanská záložna v Uherském Brodě (417 897 zl.) a další záložny.

Německé záložny jako celek však pracovaly efektivněji, což ovšem mohlo vyplývat i z jejich spojení s obchodními bankami, neboť deset největších německých záložen na Moravě poskytlo v roce 1880 půjčky ve výši 6 210 183 zl., ačkoliv jejich jmění činilo jen 4 458 885 zl. Jmění deseti největších českých záložen na Moravě dosahovalo výše 7 440 991 zl., tyto záložny však poskytly půjčky jenom ve výši 5 906 355 zl.

Je možno uzavřít zjištěním, že jmění všech českých záložen na Moravě dosahovalo v roce 1880, kdy bylo vytváření základní sítě záložen v podstatě ukončeno, výše asi 26,5 miliónu zlatých. Z toho připadalo asi 19 miliónů zlatých, tj. asi 72 0/0 na oblast střední a severní Moravy, tj. na obvod Obchodní a živnostenské komory v Olomouci, a jen asi 7,5 miliónu zlatých, tj. asi 28 0/0 na oblast jižní Moravy, tj. na obvod Obchodní a živnostenské komory v Brně. Z těchto částek připadalo asi 9 miliónů zlatých na rolnické záložny v olomouckém komorním obvodu, kdežto tři rolnické záložny v brněnském komorním obvodu vykazaly jmění pouze asi 71 000 zl. Příčinu tohoto stavu je nutno hledat ve skutečnosti, že brněnské oficiální vedení české národní strany nevěnovalo dlouhou dobu hospodářským otázkám pozornost. Německé záložny měly jmění asi 8,7 miliónu zlatých, z toho připadalo asi 3,9 miliónu zlatých, tj. asi 45,1 0/0 na oblast brněnské komory a asi 4,8 miliónu zlatých, tj. asi 54,9 0/0 na oblast olomoucké komory.

Důsledkem kapitálově silnějších českých záložen na střední a severní Moravě bylo, že zde existovaly relativně lepší podmínky pro úvěrování českého průmyslového a živnostenského podnikání i rozvoje zemědělství, které vedly zejména k vytváření českého zemědělského průmyslu v oblasti Hané, ale i v jiných částech střední a severní Moravy.²⁹

²⁹ K tomu srov. Kraváček, F.: *Nástin organizační a podnikatelské činnosti českého rolnictva na střední Moravě ve 2. polovině 19. století*, in: *Z historie vesnice střední Moravy*, Praha 1976, s. 265—320; též, *Organizační a podnikatelská činnost české agrární buržoazie na Moravě na počátku 20. století (1896—1914)*, Hospodářské dějiny, 9, 1982, s. 315—410.

Příloha
Záložny na Moravě k roku 1880
a) české záložny

Politický okres	berní okres	občanské záložny počet jmění ve zl.		rolnické záložny počet jmění ve zl.	
Obvod OŽK Brno:					
Brno-město	Brno-město	2	103 997	—	—
Jihlava-město	Jihlava-město	—	—	—	—
Znojmo-město	Znojmo-město	1	163 517	—	—
Hustopeče	Hustopeče	1	9 772	—	—
Hustopeče	Klobouky u Brna	1	21 051	—	—
Hustopeče	Židlochovice	1	70 039	1	13 888
Boskovice	Blansko	3	200 544	—	—
Boskovice	Boskovice	6	674 508	—	—
Boskovice	Kunštát	4	582 829	—	—
Brno-venkov	Ivančice	1	91 224	—	—
Brno-venkov	Brno-venkov	—	—	—	—
Brno-venkov	Tišnov	5	350 921	—	—
Dačice	Dačice	1	310 941	—	—
Dačice	Telč	3	832 092	—	—
Dačice	Jemnice	—	—	—	—
Kyjov	Kyjov	7	245 326	1	41 308
Kyjov	Zdánice	—	—	—	—
Hodonín	Hodonín	3	381 608	—	—
Hodonín	Břeclav	1	27 853	—	—
Hodonín	Strážnice	1	55 316	—	—
Jihlava-venkov	Jihlava-venkov	4	176 876	—	—
Mor. Krumlov	Mor. Krumlov	2	260 427	—	—
Mor. Krumlov	Hrotovice	—	—	—	—
Velké Meziříčí	Velké Meziříčí	4	56 232	—	—
Nové Město na M.	Nové Město na M.	3	415 291	—	—
Nové Město na M.	Bystřice n. P.	1	142 359	—	—
Nové Město na M.	Žďár n. S.	1	171 094	—	—
Mikulov	Mikulov	—	—	—	—
Třebíč	Třebíč	4	570 520	—	—
Třebíč	Náměšť n. O.	—	—	—	—
Mor. Třebová	Jevíčko	6	239 278	—	—
Mor. Třebová	Mor. Třebová	—	—	—	—
Mor. Třebová	Svitavy	—	—	—	—
Vyškov	Slavkov	2	11 285	1	15 876
Vyškov	Bučovice	1	227 236	—	—
Vyškov	Vyškov	7	467 247	—	—
Znojmo-venkov	Znojmo-venkov	—	—	—	—
Znojmo-venkov	Mor. Budějovice	2	528 737	—	—
Znojmo-venkov	Vranov n. D.	—	—	—	—
Znojmo-venkov	Jaroslavice	—	—	—	—
Obvod OŽK Olomouc:					
Olomouc-město	Olomouc-město	1	631 283	1	1 068 016
Kroměříž-město	Kroměříž-město	2	877 995	—	—
Uh. Hradiště-město	Uh. Hradiště-město	—	—	1	1 026 271
Zábřeh	Zábřeh	2	140 430	1	106 651
Zábřeh	Mohelnice	2	125 409	—	—
Zábřeh	Šlperk (Štítý)	—	—	1	55 304
Holešov	Bystřice p. H.	2	194 166	3	178 127
Holešov	Holešov	4	428 608	3	505 714
Holešov	Vizovice	3	230 479	—	—
Kroměříž-venkov	Kroměříž-venkov	4	295 606	4	174 611
Kroměříž-venkov	Zdounky	4	86 398	—	—
Litovel	Konice	3	95 931	2	149 925

Politický okres	berní okres	občanské záložny počet jmění ve zl.		rolnické záložny počet jmění ve zl.	
Litovel	Litovel	3	290 439	1	989 054
Litovel	Uničov	2	93 337	—	—
Místek	Frenštát p. R.	1	40 308	—	—
Místek	Místek	5	102 354	1	11 290
Místek	Mor. Ostrava	1	4 422	—	—
Nový Jičín	Příbor	2	200 916	—	—
Nový Jičín	Fulnek	—	—	—	—
Nový Jičín	Nový Jičín	2	117 009	—	—
Olomouc-venkov	Olomouc-venkov	1	90 996	10	1 860 040
Přerov	Kojetín	6	1 094 270	3	320 371
Přerov	Přerov	2	670 255	2	227 904
Prostějov	Plumlov	3	176 079	4	518 223
Prostějov	Prostějov	3	468 522	7	1 246 523
Rýmařov	Rýmařov	—	—	—	—
Šumperk	Staré Město	—	—	—	—
Šumperk	Šumperk	1	68 768	—	—
Šumperk	Vízmberk	—	—	—	—
	(Loučná n. D.)				
Šternberk	Dvorce	—	—	—	—
Šternberk	Město Libavá	—	—	—	—
Šternberk	Šternberk	1	174 444	1	206 690
Uherský Brod	Uherský Brod	2	381 831	—	—
Uherský Brod	Valašské Klobouky	1	77 205	1	117 285
Uh. Hradiště-venk.	Uh. Hradiště-venkov	—	—	—	—
Uh. Hradiště-venk.	Napajedla	5	380 431	—	—
Uh. Hradiště-venk.	Uherský Ostroh	3	231 670	1	33 440
Valašské Meziříčí	Rožnov p. R.	1	126 422	—	—
Valašské Meziříčí	Vsetín	1	158 742	—	—
Valašské Meziříčí	Valašské Meziříčí	2	761 648	—	—
Hranice	Lipník n. B.	1	128 694	2	205 935
Hranice	Hranice	4	1 091 298	—	—

b) německé záložny

Politický okres	berní okres	občanské záložny počet jmění ve zl.		rolnické záložny počet jmění ve zl.	
Obvod OŽK Brno:					
Brno-město	Brno-město	2	590 904	—	—
Jihlava-město	Jihlava-město	3	524 733	—	—
Znojmo-město	Znojmo-město	2	873 422	—	—
Brno-venkov	Ivančice	1	364 812	—	—
Kyjov	Kyjov	2	49 627	—	—
Hodonín	Hodonín	1	151 927	—	—
Hodonín	Strážnice	1	26 973	—	—
Jihlava-venkov	Jihlava-venkov	1	172 813	—	—
Velké Mezíříčí	Velké Mezíříčí	1	154 687	—	—
Mikulov	Mikulov	4	277 645	—	—
Třebíč	Třebíč	1	3 455	—	—
Mor. Třebová	Jevíčko	1	362 326	—	—
Mor. Třebová	Mor. Třebová	1	68 629	1	28 743
Mor. Třebová	Svitavy	1	155 311	—	—
Znojmo-venkov	Vranov n. D.	1	126 891	—	—
Obvod OŽK Olomouc:					
Olomouc-město	Olomouc-město	1	410 804	—	—
Holešov	Holešov	1	212 689	—	—
Litovel	Konice	2	56 018	—	—
Litovel	Uničov	2	461 857	2	711 681
Nový Jičín	Příbor	1	57 412	—	—
Nový Jičín	Fulnek	1	122 810	—	—
Nový Jičín	Nový Jičín	1	154 412	—	—
Olomouc-venkov	Olomouc-venkov	—	—	1	319 950
Prostějov	Prostějov	2	242 704	—	—
Rýmařov	Rýmařov	2	178 027	—	—
Šumperk	Šumperk	2	74 550	—	—
Šternberk	Dvorce	1	130 561	—	—
Šternberk	Město Libavá	1	128 978	—	—
Šternberk	Šternberk	2	257 594	1	147 573
Uherský Brod	Uherský Brod	1	111 633	—	—
Hranice	Lipník n. B.	1	455 854	—	—
Hranice	Hranice	2	546 527	—	—

MÄHRISCHE VORSCHUSSKASSEN VON DER VERABSCHIEDUNG DES GENOSSENSCHAFTSGESETZES IM JAHRE 1873 BIS ZUM JAHRE 1880

Aufgrund des im Jahre 1873 erlassenen Gesetzes wurden die Vorschußkassen in Österreich auf eine völlig neue Rechtsgrundlage gestellt. Ihre Statuten wurden nicht mehr wie bisher von politischen Behörden genehmigt, so daß es nicht mehr möglich und leicht war, sie ohne weiteres aufzulösen. Die Vorschußkassen wurden seitdem in Genossenschaftsregister eingetragen, die bei den Kollegialgerichten erster Instanz geführt wurden.

Die Herausbildung des grundlegenden Netzes von Vorschußkassen war in der 80er Jahren des 19. Jahrhunderts im wesentlichen abgeschlossen. Im Jahre 1880 gab es in Mähren den Statistiken der Handels- und Gewerbekammern zufolge 210 tschechische und 51 deutsche Vorschußkassen. Von den tschechischen waren 158 Bürgervorschußkassen mit beschränkter und unbeschränkter Haftung und 52 Bauernvorschußkassen vorhanden; die letzteren haben das Prinzip der solidaren, unbeschränkten Haftung angenommen. Die Bauernvorschußkassen entstanden vorwiegend in Mittelmähren auf dem Haná-Gebiet; in Südmähren gab es nur drei Bauernvorschußkassen. Bedeutende Verdienste um die Entstehung der Bauernvorschußkassen hat sich J. R. Deml erworben.

Von den zehn kapitalstärksten tschechischen Vorschußkassen war auf dem Gebiet Südmährens, d. h. im Tätigkeitsbereich der Handels- und Gewerbekammer in Brno, nicht eine einzige tätig. Das Vermögen aller tschechischen Vorschußkassen belief sich auf etwa 26,5 Millionen Gulden: etwa 72 % entfielen auf das Gebiet Mittel- und Nordmährens, d. h. auf den Tätigkeitsbereich der Handels- und Gewerbekammer in Olomouc. Die Ursache dieses Zustandes ist in der Tatsache zu suchen, daß die Brüner offizielle Führung der tschechischen Nationalpartei in Mähren den ökonomischen Fragen die ganze Zeit hindurch keine Aufmerksamkeit gewidmet hat. Die deutschen Vorschußkassen verfügten über ein Vermögen von 8,7 Millionen Gulden, wovon 45,1 % auf den Tätigkeitsbereich der Brüner Kammer und 54,9 % auf den der Olomoucer Kammer entfielen. Die kapitalstärksten Vorschußkassen in Mittel- und Nordmähren hatten zur Folge, daß hier relativ bessere Bedingungen für die Kreditgewährung an die tschechische Unternehmertätigkeit im Bereich der Industrie und des Gewerbes sowie der Entwicklung der Landwirtschaft vorhanden waren.

Das Vermögen der tschechischen und deutschen Vorschußkassen nach einzelnen Steuerbezirken ist in der Anlage zu finden.

